

BILIM BERISHDA ILMIY IZLANISH FAOLIYATINI UYG‘UN TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK YECHIMLARI

Atajonova Dinara Ilxomboyevna

Osiyo Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Hozirgi kunda ta’lim tizimi oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri bu – zamonaviy bilim va texnologiyalar asosida farzandlarimizga chuqur hamda puxta bilim berishdir. Jahon miqyosida yuz berayotgan ilmiy-texnik taraqqiyot, modernizatsiya jarayonlari, yangi kasblar vujudga kelishi va eski kasblarning yangi qirralarda rivojlanayotgani o‘z navbatida, ta’lim muassasalaridan ham katta intellektual salohiyat va yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Bu jarayonda o‘quvchilarning mustaqil ilmiy izlanish qobiliyatini rivojlantirish, o‘z ustida ishlash, qiziqish va fikrlash doirasini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: ilmiy izlanish, ta’lim, didaktik yechimlar, o‘quvchi mustaqilligi, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyat, interfaol usullar, ijodkorlik.

Ilmiy izlanish faoliyati o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, muammolarni mustaqil hal qilish salohiyatini yoyadi. Ta’lim jarayoniga ilmiy izlanish elementlarini kiritisa, nafaqat bilimlar o‘zlashtiriladi, balki yangi bilimlar mustaqil ravishda egallanadi. O‘quvchilar darsdan tashqari faoliyatda ham o‘rganayotgan nazariy bilimlarni amalda qo‘llashga harakat qiladilar, kreativ fikrlash, axborotlarni izlash va tahlil qilish, o‘z fikrini asoslash, natijalarga baho berish ko‘nikmalari shakllanadi. Shu boisdan ham, bugungi kunda ilmiy izlanish faoliyatini uyg‘un tashkil qilish – didaktikaning eng muhim va dolzarb vazifalaridan biridir. Didaktikaning asosiy vazifalaridan biri ilmiy izlanishga yo‘naltirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirish, ularni izlanishga undaydigan, ijtimoiy-

foydali faoliyatga yoʻnaltiradigan muhitni yaratish hisoblanadi. Bunday muhitda faoliyat yuritgan oʻquvchi oʻz oldiga savol qoʻyadi, yechim yoʻllarini izladi, ilmiy axloqqa rioya qiladi va har qanday natijani baholashni oʻrganadi. Oʻquv jarayonida ilmiy izlanish elementlarini oʻquvchilarning yosh, bilim darajasi va individual xususiyatlari, dars suhbatlari, amaliy mashgʻulotlar, muammoni yechish boʻyicha mustaqil vazifalarda aks ettirish mumkin. Bilim berishda ilmiy izlanish faoliyatini tashkil qilishning bir qancha didaktik yechimlari mavjud. Avvalo, oʻquvchilar oʻzlari uchun aktual mavzularni aniqlab olishlari, izlanishga qiziqish uygʻotadigan savollar bilan ishlashlari kerak. Oʻqituvchi esa bu jarayonda yoʻnaltiruvchi, maslahat beruvchi hamda natijani tahlil qiluvchi va baholovchi sifatida ishtirok etishi muhim. Ilmiy izlanishdan asosiy maqsad – yangi bilimlarni ochish, mustaqil fikrlash va ilmiy fikr yuritish madaniyatini shakllantirishdan iborat [1].

Didaktikaning asosiy tamoyillaridan biri – oʻquvchilarning mustaqil ishlashiga imkon yaratadigan, seziladigan muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirishdir. Yaʼni, har bir oʻrganuvchi duch kelgan masalani shaxsan oʻzi hal qilishga, oʻz nuqtai nazarini bildirishga intilishi mumkin boʻlgan muhitda boʻlishi kerak. Ilmiy izlanish faoliyati oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasida koʻproq interaktiv aloqalarni, bahs-munozara, ilgʻor fikr almashinuvi, tahlil va taxlil qilish faoliyatlarini talab etadi. Koʻp jihatdan, ushbu faoliyatni tashkil etishda shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, har bir oʻquvchining qiziqishlari, isteʼdodi, bilim darajasi har xil boʻladi. Shu bois, mos muammo tanlash, uni mustaqil izlanish shaklida ishlab chiqishga imkon berish ijobiy samara beradi. Bunda natija emas, balki jarayon muhim sanaladi, zero, ilmiy izlanish asosan, maqsad sari yoʻl, oʻzgarishlar, xatolar va topilmalar orqali amalga oshiriladi. Didaktikaning “oʻquvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish” tamoyiliga muvofiq tarzda ilmiy-izlanish faoliyati darsda va darsdan tashqarida amalga oshirilishi mumkin. Darsda oʻtilayotgan mavzuga doir muammolarni mustaqil yechish, kichik ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish, matnlar ustida ishlash, tadqiqot topshiriqlari bajarish –

bularning barchasi o'quvchilarni ilmiy izlanishga undaydi. Darsdan tashqari esa fan to'garaklarida, turli mavzudagi tanlov, ko'rik-tanlov va konferensiyalarda ishtirok etish, ilmiy maqola va prezentatsiyalar tayyorlash kabilar o'quvchilarni o'z izlanishlarini chuqurlashtirishiga xizmat qiladi. Shu o'rinda ta'lim jarayonida ilmiy izlanish faoliyatini uyg'un tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar ham muhim rol o'ynaydi. Interfaol usullar, loyiha faoliyati, portfoliolar tuzish, onlayn darslar va axborot-kommunikatsion texnologiyalar, elektron resurslardan foydalangan holda izlanish olib borish - bular ilmiy faoliyatning samarali bo'lishiga xizmat qiladi [2].

Tashkil etuvchi faoliyat tavsifi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: ilgari surilgan muammoni aniqlash, ma'lumotlar to'plash, ularni tahlil qilish, asosiy g'oyani ishlab chiqish va natijani yuzaga chiqarish. Bu orqali har bir talaba o'rganayotgan sohaga bir qadam yaqinlashadi va kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun zarur ko'nikma va malakalarga ega bo'lib boradi. Mazkur natijalarga erishishda to'g'ri va samarali didaktik yondashuvlarni qo'llash, o'quvchilarning mustaqil va jamoaviy izlanish faoliyatlarini uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bilim berishda ilmiy izlanish faoliyatini tashkil etishda o'qituvchining roli juda beqiyosdir. O'qituvchi har bir o'quvchining individual qobiliyatlarini inobatga olib, ularga yo'l-yo'riq ko'rsata olishi, bilimlarni yangilash bo'yicha muammoli vaziyatlarni yaratishi, izlanishga undovchi savollarni to'g'ri qo'ya olishi – samarali o'qitish uchun asosiy shartlardandir. O'qituvchi tanlagan usullar va didaktik vositalarning o'quvchilar mustaqilligini oshirishga qaratilgan bo'lishi, dars vaqtidan tashqari vaqtni ham mazmunli tashkil etishga xizmat qilishi ta'lim-tarbiya sifati oshishiga olib keladi [3].

Ilmiy izlanish faoliyati o'quvchilarda bilimlarni chuqur o'zlashtirish, o'zini o'zi rivojlantirish, mustaqil fikrlash, ma'lumotlarni saralash, tahlil qilish, xulosalash va hayotiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishda o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, o'quvchilar bilan ishlash jarayonida darslarni ko'proq

muammoli vaziyatlarda, savol-javoblar, munozaralar va innovatsion loyihalarni amalga oshirish asosida tashkil qilish tavsiya etiladi. Har bir o'quvchining faol ishtirokini rag'batlantirish, erkin fikrlash hamda natijalarni ijtimoiy foydaga yo'naltirish – bugungi dolzarb vazifalaridan biridir. Shuningdek, didaktik yechimlar sifatida tizimli va bosqichma-bosqich yondashuv ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar ilmiy izlanish faoliyatini amalga oshirishda avvalo muammoga to'liq kirib boradi, so'ngra mavzuga oid adabiyotlarni mustaqil o'rganadi, ilmiy uslubda fikr yuritadi, axborotlarni tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi. Ushbu ko'nikmalar esa keyingi bosqich – natijalarni taqdim qilish va baholash jarayonlarida, o'z fikrini mantiqiy, asosli va aniqlik bilan ifodalashda o'zini namoyon qiladi [4].

Ta'limda ilmiy izlanish faoliyatini uyg'un tashkil etishda o'quvchilarning mustaqilligini, ijodkorligini, jamoaviylik va mas'uliyatini rivojlantirish muhim sanaladi. Ushbu sohada amalga oshirilayotgan tashkiliy-pedagogik ishlar natijasida tag'in bir muhim voqelik shundaki, o'quvchilar o'zlarida mavjud bo'lgan ijodiy qobiliyatlarni yuzaga chiqaradilar, mustahkam mustaqil bilim olishning yangi usul va shakllarini egallaydilar, o'z botiniy imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradilar, kasbiy malakalarini shakllantiradilar. Ilmiy izlanish faoliyatini rivojlantirishda o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy-psixologik muhit muhim o'rin tutadi. Jamoa bo'lab ilmiy izlanish olib borish, umumiy maqsad yo'lida birlashish, erkin fikr bildirish, ijodiy takliflarni bayon qilish kabi jihatlar bilan ham o'quvchilarni ilmiy izlanish jarayoniga jalb etish mumkin. Shu tarzda ularning bilimga chanqoqligi, mustahkam hayotiy pozitsiyasi, izlanuvchanligi ortadi, o'zining hayotiy yo'lini mustaqil va ongli ravishda tanlaydi. Umuman olganda, ta'limda ilmiy izlanish faoliyatini uyg'un tashkil etish uchun bir qancha didaktik yechimlarni hayotga tatbiq etish talab etiladi. Avvalo, o'qituvchining zamonaviy bilimlarga, pedagogik texnologiyalarga egaligi, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini to'g'ri baholay olish malakasi, mustaqil va jamoaviy ishlarni uyg'unlashtirish, dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni

ilmiy-izlanish ruhida tashkil etish, innovatsion metodlarni qo'llash – bular zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridandir [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, bilim berishda ilmiy izlanish faoliyatini uyg'un tashkil qilish har bir pedagog oldida turgan eng dolzarb va muhim vazifalardan biridir. Aynan shunday tashkil etilgan faoliyat natijasida o'quvchilarda tanqidiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalari, rasmiy va ilmiy nutq madaniyati, mavjud axborotlarni analiz qilish hamda yangi bilimlar orttirish malakalari shakllanadi. Bu esa nafaqat ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, balki kelajak avlodni har jihatdan yetuk shaxs, malakali mutaxassis sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu o'rinda ta'limda ilmiy izlanish faoliyatini uyg'un tashkil etishning didaktik yechimlarini samarali joriy qilish har bir pedagog uchun zaruriy vazifa va professional burch hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimova, D. (2018). "Ilmiy izlanish kompetensiyasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar". O'zbekistonda pedagogik innovatsiyalar, 2(3), 52-59.
2. Bekmurodov, O. (2021). "Oliy ta'limda ilmiy tadqiqotlar faoliyatini rivojlantirish omillari". O'quv jarayoni va ta'lim metodikasi, 4(2), 15-21.
3. Ergasheva, Z. (2020). "Didaktik texnologiyalar asosida ilmiy izlanishlarni samarali tashkil etish". Pedagogika va psixologiya muammolari, 8(1), 77-83.
4. Hamdamova, G. (2019). "Pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuv va didaktik ilg'or usullar". Zamonaviy ta'lim, 6(2), 28-34.
5. Islomova, R. (2017). "O'quvchilarda ilmiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantirishda interfaol metodlarning o'rni". Pedagogik izlanishlar, 3(4), 90-96.
6. Karimov, A. (2021). "Ilmiy izlanish madaniyatini shakllantirishda zamonaviy uslubiy yondashuvlar". Oliy ta'limda muammolar va istiqbollar, 5(1), 19-25.
7. Mirzakarimova, S. (2018). "Kreativ fikrlash va ilmiy izlanish faoliyatini tashkil etishda didaktik yondashuvlar". Tavsifiy pedagogika, 9(3), 60-67.